

## Nemzeti Társalkodó.

Aprilis' 27-dik napján 1833.

## É r t e k e z é s,

a' Magyar 's Székely nyelv eredetiségiről,  
szépségiről, származtathatóságáról, meg-  
tározottságáról, 's bővítése módjáról.

(végzet)

3-szor Arra is igen kell ügyelni, hogy gyakran az egy szótagú törzsökhoz, más be-  
tű hozzá járultával, egészen más törzsökü-  
szó leszen, a' mely értelmére nézve, az e-  
lőbbenitől egészen különbözik p. o. Ehez  
Tser, egy e betű adatattatván, leszen Tsere  
vagy tserelés, melyből a' tserélek száрма-  
zik; 's ezt nem lehet a' Tser, vagy a' Ti-  
már bőrt-érelő levére felvinni. — De a' Tser-  
ből leszen Tsere vagy Tserefás hely is: in-  
nen ezt a' szót Tserélem; vagy Timár mód-  
ra bé-voöntatom a' bőrt, a' Tser törzsökre  
kell felvinnem. Így ettől a' szótól Tér, jő  
terülni, térti — Ugyan ettől egy d hozzá a-  
dásával Térd; és, térdelni, de térdelnit, a'  
Tér törzsök szóra, nem vihetem fel. —

Mindezekből világos hogy a' magyar  
nyelvben könnyű számtalan szót származ-  
tatni, és így bővíteni is, csak hogy a' va-

lóságos törzsöktől való származtatásra kell ügyelni, és kivált

IV-szer: A' szóknak meghatározottságára.

Akár magyarországi, akár erdélyi, akár székely szó légyen, azt kell jobbnak tartanunk

a) A' mely a' dolog értelmét tisztán meghatározza, egyik a' másiktól megkülönbözteti, 's a' két értelmüségtől megmenti: p. o. Héj é jobb vagy Haj, a' fa kérgin belől lévő boriték, kitételére? a' székely azt mondja fahéj, nem fahaj, hogy az ember fején lévő hajtól megkülönböztethesse. Így a' Széj-ről (Rand) nem mondja hogy szél, p. o. posztó szél, azért hogy a' széltől (Wind) megkülönböztethesse, hanem azt mondja posztó-széj; az öszvetételben is nem azt mondja széles hanem széjes p. o. széjes viz. — Továbbá a' Mejjet, nem mondja melynek, hogy a' mely névmástól meg lehessen különböztetni; hanem mejjnek — hasonlólag a' habarit, vagy szapora beszédüt; nem mondja hadarónak mint Márton I. 586. o., hogy a' tsép hadarójától, vagy rövidebb fájától megtudja különböztetni. — Így az ótást (Pfropfen), nem mondja oltásnak, mint az erdélyi, hogy megkülönböztethesse a' tűz oltástól; úgy a' Fejem törzsökinek is nem a' főt, hanem a' fejet tartja, mert az öszvetételben a' magyar sem úgy mondja, fáj a' főjem, hanem fáj a' fejem; nem úgy főjedelem, hanem fejedelem; nem úgy főjes, vagy másnak nem engedő vakmerő; hanem fejes.

Imé! miként neveli a' székely nyelv szabása (Dialectus), mert ez nem is egyébbel különbözik a' magyar nyelvtől, hanem Dialectussával, a' szók meghatározottságát, 's az ilyen meghatározottságot nevelő szók méltók volnának közönséges polgárisággal való megajándékoztatásra, a' melyhez az újonnan formált szók is csak ilyen módon tarthatnak számot, ezért az

V. §-ban Szólok arról mikre kell vigyázni, az új szók Formálásában. —

Mint a' fák levelei, azt mondja a' római Pindár, úgy hullnak-el, 's viszont megújulnak a' szók is, az esztendővel, 's a' szókás ez a' szók hatalmas pártfogója, ha akar, a' fület legsértőbb szót is polgárisággal meg tudja ajándékozni. — De egy nyelvet tökéletesíteni, szépíteni, 's bővíteni kívánó hazafi; különösen ügyel az új szók formálásában

1) Az elől 's utol ragasztékok értelmére, vagy az általok történhető szók értelmének változtatására, nevezetesen ezekre az elől ragasztékokra, el, fel, fenn, ki, le, meg, öszve réa — de különösen ezen utol ragasztékokra, as, ász, atlan, es, ész, etlen, ka, ke, nok, os, ság, ség, tas, tás, tatás, tes, tés, tetés, tska, tske, tyu, tyü, jas, jes — melyeknek értelmek szótáramban fel lesznek jegyeztetve; t. i. micsodává formálják a' szókat? mert a' ki a' régi szóvak értelmének formálása szerint, nem alkalmaz-

tátja ezeket, az, az új szók formálásában, csak a' magyar nyelv öszve zavarója, nem bővítője lesz, p. o. ezen szó szerént Tábornok, ezt formálni szónok (orator) igen helyes; — Irrok (Cancellista) is jó, hogy az Irótól Scribát megkülönböztessék, mert elég tud írni, odés törvényesen írni, 's azt érteni, minthogy a' szónok valamihez való értés értelmét adja a' szónak; nem minden tud. De már ezt, hogy Procurator így tenni ki-magyarul ügynok nem jó, mert a' Fütől nem Fünök, hanem Fűvész lesz, így az ügy törzsöktől is ügyésznek kell lenni, mint írni. Hasonlólag vigyázni kell az elől ragasztékokra is; hogy a' dolog természetével meg-egyező előlragaszték tétessék a' szó elébe, p. o. ez, Fel-tsépelni, fel-tsirázni a', mint M. I. 478. 479, o. mondja, nem egyez-meg a' szó természetével, mert ki tsépelni, ki tsirázni jobb ki tétele, ugyan is a' búzafőből a' szem ki hull, a' mag ki hasad, 's úgy buvik ki a' csirak. — Így e' helyett is megbízhatni, székely módra élünk ezzel, bizonyossá tenni (jemanden versichern) mert a' mint M. II. 21. o. mondja, nem érti a' székely — ezekre nagyon kell hát vigyázni, az új szók formálásában; de (M. II. 21. o. 2). Arra, hogy az idegen nyelvek törzsökből 's szóvaiból magyarosított szókkal, nem teszünk semmit a' nyelv tökéletesítésére; hanem ha lehet még a' Mesterszókat is magyar (törzsökből származtassuk p. o. ez a' szó Strámozó, székelyesített az asztalosok-

nál ebből Stréichmodel; de mivel értem job-  
ban a' Strámózt a' Streichmodemél? nem  
magyarosabbé 's érthetőbbé az Hornyolószer,  
vagy csak magára Hornyoló. De ezt a' Mester-szót (Ens) Lény; első  
tekintetre értem ebből Lenni; ezt is, hogy  
Léteemény (Existentia); és

3) Az új szók tsinálásában, az öszve-  
tett szók kurtítására vigyázzunk, ne hogy az  
igen megrövidítés által értelmét, szépségét,  
's a' törzsökére való felmehetést, megton-  
kítsuk, avagy akadályoztassuk p. o. ezt hogy  
idom, idomos, értem ebből a' ma is szokás-  
ban lévő szóból idomtalan, öszve hányt ve-  
tett tagu; próportio nélkül való. De ezt hogy  
konok, hogy érthetem-meg? mert a' nok,  
valamiben való jártosságot jelent; de hogy  
a' ko, mitsoda törzsök, 's mi hagyódott-ek  
belőlle? bajos kitalálni; ezért a' kurtításra  
az öszve tett szókban, ügyelni kell; és

4) Arra is nagy figyelem kívántatik,  
hogy a' szokásból kiment régi magyar szókat  
ha újra használni, 's szokásba hozni akar-  
juk; azoknak régi valóságos értelmeknek tö-  
kéletesen végire járjunk, 's úgy éljünk ve-  
lek; ha pedig azok helyett, mind szépségre  
mind érthetőségre nézve szebb szók talá-  
tattak-sel; azután; ne huzzuk elé a' mega-  
vult régiség; penészedett raktárából p. o. ezt  
hogy Lelemesség Acquisitum, nincs miért  
megujítani, mert ez, hogy szerzemény, elég  
jól kifejezi az acquisitumot; 's szebbis a' fül-  
nek; úgy ezt a' régi példa beszédet is „Fa-

nas ebnek, gubás eb a' társa" mincs: miért újra szokásba hozni, mert eléggé érthetjük ezt: a' varju a' varjunak nem vájja-ki a' szemit, " De a' rés mobiles. kitételére, ez Ingó jök új magyar szó jobb ennél lábas manhák, ezért nem kell megújítani ezt is. És végezetre

5) Annál jobb az új szó, mentől inkább kimeríti az idegen nyelvbeli szók értelmét, 's mentől kurtább; érthetősége, 's szépsége megtsonkítása, nélkül p. o. Rak-tár; ennél a' magazinumot ügyesebb, rövidebb 's érthetőbb szóval, lehetetlen kitenni, 's a' czylindert ennél henger. —

Ezek az egynehány gondolatok magyar haza fiaji! melyeket a' Székely 's magyar nyelvről kívántam közleni; ha van valami új vagy épületes benne, ne vessétek meg; avagy csak azért hogy született székely irt a' Székely nyelvről. Én részemről ha a' magyar nyelv tökéletesítésének épületéhez, egy fővény szemtet tettem örvideni fogok; ha nagyobb 's élesebb eszek vizsgálódására, ezen tárgyak körül alkalmatosságot szolgáltathattam, még megtzáfoltatásom is édesen fog esni. Legalább ha Székely szókönyvembén feljegyzett szavakból, a' melyek inkább csak Háromszékiek, nem lehetvén módom, a' Csíki, Gyergyai, Udvarhely, Maros, Aranyos-széki, kedves Székely atyámfiától, a' vidékeikben előforduló szokat, hivatalom miatt kitanulni; csak harmada polgárisággal, megajándékoztassék, nemzetemet szerető szívem,

dé a' magyar nyelv is eleget fog nyerni.  
Mely szó tárt tisztelettel ajánl.

Ferenczi János

Dálnoki Ev. Ref.Pap.

### A' bévádolt szerelem.

Halljatok csudát! ti kiknek varázsló könyeire országok vérbe borúlnak, kiknek haragos tekintete a' házi csendet villámzaporként zavarja-fel; ti! kik egy nyájas tekintettel többet kieszközölhettek mint Napoleon hatalmas seregével, 's Plato isteni bölcsességével; ti légszebb 's leghatalmasabb imádozt teremtések e' földön! — Egy gonosztévőt vezetek ítélőszéketek elébe, példátlant a' maga nemében, ki midőn más egy ártatlan csókért kész a' goromba komondoroktól őrzött magos udvarkerítésen átmászni, kész hívének ablaka alatt puszta reményért a' fagyos éjben órákig dideregni: ő a' hálátlan megveti egy szépnek méltatlan kegyelmét, 's iránta mutatott szerelméért kiméletlenül idézi bíró elébe: kinek páratlan vétkére mivel tudom még nincs törvény könyvetekben illő büntetés szabva, legyen ez is új, még eddig elé nem fordúlt neme az olyakra vetett büntetésnek; kik elég vakmerők magokat hatalmatok ellenébe szegezni; 's azt megtagadni tőletek, a' mivel nemetek iránt tartoznak. Vétessék-ki szive, 's a' falusi kerékgyártó fa-

ragjon mást fűzfából helyébe; vagy oly tüzet gerjeszzen szívében. Amor a' szerelemnek hamis istene, mely jobban égjen egy kazal szalmánál; 's tiltsátok-meg hogy nemetek egyike se hátkodjék e' lángokat a' szánakodásnak csak egy csep vizével is óltani. Így bünhödjék a' vakmerő, 's szolgáljon több más szépnemgyülölőnek példaul.

De hogy ezen büntetések valamelyikére méltónak tarthassátok, vagy bölcs ítéletek szerént még keményebbekre kárhoztathassátok: elmondom példátlan vétkét e' rendkívüli gonosztévőnek. A' Londonnak bowstreeti törvényszéke előtt nem rég egy nem kellemetlen külsejű személy jelent-meg, kit Marschal Tamás egy uraságnak szolgálja idézett a' törvényszék elébe, ki vádját eképe adá elé a' vádolt személy ellen: mintegy három héttel ezelőtt jött légyen hozzá e' személy az útszán, 's nem kis csudálkozására, mivel azelőtt soha sem látta, személyes környülményei felől tudakozódék. Azt hallá úgy mond hogy ő feleséges ember, 's öt gyermeknek atyja légyen; mit ő tulajdon szájából kíván megtudni, mely felelettől az ő életének boldogsága függ. Erre ő azt felelé, hogy még nem házas, 's így gyermekei sincsenek; 's mi okból kívánja mind ezeket tudni? Mire a' személy azt felelé, hogy több hasztalan törekedése után indulatját levél által tudtára adni, végre e' lépésre határozá magát, 's személyesen kívánta iránta viseltető forró szerel-



mét neki megvallani. Ezután tudtára adá: ő jó születésű személy legyen, 's kéré egyszer mind szerencsétlené meg őtet látogatására a legközelebbi vasárnapon. Marschall hogy megmenekedjék a' váratlan szerelmestől, kétértelműleg felelt e' csudás szerelemvallasra; de mint megütközék, midőn a' mondott napon szerelmesét egyik ismerősénél Lee úrnál találá, kinél amaz őtet feltalálni gyanyította; hol oly szembetűnő jeleit adá iránta való szenvedelmének, hogy kénytelenitnének őtet a' háztól eltüntetni. Ez óta, így végzé vádját a' vádoló, megkeresett az uram házában is, 's akár hová menjek, árnyékomként követ mindenütt.

A' békebíró erre azt kérdezé, nem volnának-e a' leánynak atyafijai vagy esmérősei, kik ezen feleső viséletét kárhoztatnák; mire Marschall azzal válaszola, hogy ő volt már az atyjánál, ki azt mondá, hogy leánya tanítóné legyen, 's ebéli jövedelmén kívül is volna értéke, mellyel kénye szerént bánhatna: 's hogy már ezelőtt is gyötrött legyen hasonló módon szerelmével egy fiatal kereskedőt a' szomszédban... A' vádoló nagyobb bizonyosságul egy levelet is mutatá elé, melyet ő a' leánytól kapott; 's mely itt következik:

Januarius' 2-kán 1832. uram!

Kétségbeesésre kárhoztatódjék-e a' nyíltság? ne engedd ezt ó irgalmas ég! — uram! ha terhére voltam, alázatosan kérem

bocsánatért. Méjen érzem hogy az úr engem elismér; különben soha sem bántott volna meg. Én Les urat csak azon okból látogatám meg, hogy az urat théára meghihassam; a' miben bebizonyosodhatik, ha szakácsnémát megkérdi. Kérem ne bánják velem oly megvetőleg. Én, a' felől bizonyossá tehetem hogy nyiltszívű vagyok. Ó esedezem az úrnak, éljen érettem! mert én az úr nélkül nem élhetek. Ma délután elvárom théára. Maradok holtig az úr'

Farnsvorth E—ja.

U. I. (Különben nem is volna fejérszemély levele.) Engedjen meg kérem, hogy jobban nem tudtam írni.

A' békebíró azt kérdé a' bevádolt személytől, ki az egész idő alatt szemlesütve állta előtte, hogy mit felel mind ezekre? — Ő elpirulva, alig hallatszó hangon azt válaszolá, hogy a' mit az atyja monda csak koholmány; de, mély sóhajtással tevé hozzá, a' vádoló igazat monda.

Erre csudálkozását jelenté a' békebíró, hogy egy tisztés leány annyira el tudja felejtetni, mivel tartozzék hírének; 's oly férj-fira tolja szerelmét, ki őhíránta egykedvű. Kérdé egyszersmind, mely alkalommal juttott légyen amannak ismeretségébe? — Ez keservesen zokogva felelé, hogy Marschall mindég azon ház előtt lovágla el melyben ő lakik, 's őtet az ablakból látta légyen.

A' békebíró ezen feleletre, egy mívelt embernek megbocsáthatatlan durvasággal a-

zon megjegyzést tevő, hogy inkább a' lóba szeretett volna, mint sem a' lovagba; 's így ezen kedvetlen helyheztetést, melyben most van, nem okozta volna magának. — A' vádoló még azt mondá, hogy meg nem magyarázhatja a' leány szerelmének okát, mivel megfoghatatlan előtte, úgy mond, mely titkos tulajdonok vonhatták ily feleső módon iránta a' leány hajlandóságát.

A' békebíró azt kérdé végre a' leánytól, nem irt-e valamely románt? 's a' tagadó feleletre azt jegyzé-meg, hogy most legálább van erre való tárgya; de reméli hogy ennek nyilvánosítása szenvedélyét eloltandja, mely szint oly reménytelen mint regényes (romantisch).

A' szegény szeretőnek erre meg kelle igérni, hogy az érzéketlen formaruhás Adonist nem fogja többé szerelmével gyötreni; mire szabadon bocsáttaték.

Hdgr.

### Sinai Titkostársaságok.

A' „*Transactions of the royal asiatic society of Great Britain and Irland*” című munkában néha Dr. *Milne* nevezetes tudósítást közöl, a' *Háromság* nevű társaságról, melynek célja a' polgári rend felbontása. Ez idomlott volt a' mostani Császár uralkodásának kezdetekor, *Mennyei eredetű földi társaság* név alatt. És az egész biroda-

lomban oly sebesen elterjedett, hogy azt szinte fel is forgatta.

De a Császár országzásának nyolczadik évében felfedeztetvén, fejei balállal fizettek, és közönséges értesítőkben kihirdettetett, hogy a' lazzasztók közzül egy se maradtott életben. Azonban egészen más állása vala a' dolgoknak, mert a' társaság, sokkal nagyobb titokban, él és munkálodik még ma is.

Mostani nevét: *Háromság*, ennek elötte néhány évekkél vette magára, s e' mellett még, *vizözön familia*, nevezetet is visel.

Vannak Sinában és telepeiben, ezen társaságon kívül, még mások is, ilyen az *Eg Királyné társasága*. Ennek célja inkább kereskedés és bálványozás, mintsem a' polgári rendnek felzavarása. — Megeshetik (?) hogy a' *Háromságnak* is kezdetben nem vala vészes célja, hanem minékutánna száma sokasodott, a' költsönös segédezés, kieszközölhetése változtatták tagjait haramiakká és az igazgatás ellenségeivé. Egyéb aránt, ezen társaságnak kijelentett célja, a' jóltéveség, a' mint jelszava, mistatja, mely is ez: „*A' szerencsében és szerencsétlenségben a' közönség osztozik.*“ A' tagok védik, és segítik egymást, mihelyt valamely titkos jellel magokat kijelentik.

A' *Háromság* előljáróji hárman vannak, kik korosabb atyafiaknak neveztetnek, megkülönböztetve pedig: első — második — és harmadik, atyafiaknak szólitják egymást, a' többi tagok is.

Ezen egyesület belső rendszeréről és szabályairól, a' beavattatás szertartásairól, *Dr. Milne*, részszerént semmi, részszerént pedig igen hijjános tudósításokat ad, melynél fogva: kétkedni lehet értésítésének valódiságáról.

A' beavattatás egy halvány előtt esik-meg, melynek előbb áldozván, az ujoncz letészi a' hallgatásnak esküjét, és egy kevés pénzt ad az egyesület tárába.

Van a' beavattatás szertartásai között egy, melyet: *Hidfolyosónak* neveznek. Eskü kardokból készül, melyeket két egymás mellé állított asztalokra helyeztetnek, vagy pedig két sorban állott atyafiak úgy tartják-fel kardjaikat, hogy hegyeikkel egymást érdekelve boltoztatott formáljanak. Ezen aczél híd mellett ülve olvassa az eskü pontjait az első atyafi, az ujoncz pedig alatta állva helybenhagyó szavakkal utánozza azokat. Végre: az első atyafi elvágja egy kakas nyakát, annak jeléül hogy mind ilyen sorsa leendő annak ki a' titkot felfedezéni.

Vannak a' társaságnak többféle ismertető jelei is, melyekre használják a' mysticus számjegyeket, különösen a' hármas számot, és kétségkívül innen vette eredetét a' *Háromság* név (?).

Egy más neme az esmertető jeleknek áll a' kéz újak mozdulataiban. Ugyan is: ha valamely atyafi jelenteni akarja, hogy egy társaságban ismeretlen atyafi is van jelen, theakehelyének fedelét hüvejkével mutató és közép újával emeli-fel, vagy pedig mutató kö-

zép'és gyűrűs ujjával, 's azt az ismételten is hasonló jelekkel viszszánozza.

*Dr. Milne* azt hiszi hogy a' *vizözön familia* neve, az egyesület nagyságának hatóságának és szorgalmainak symboluma volna, (?) mivel az, mintegy vizözön terjed nevedik és elragad magával mindent. Ő nem tudja, van é ezen társaságnak bizonyos gyűlése, vagy nincs? — ellenben kétkedik ez aránt, mivel a' törvény halállal fenyegeti a' társaságnak minden tagjait. \*)

*közli Ercsei Jó'sef.*

## Borozda Jártatás.

A' nemes Székely Nemzet, az első Európában vett foglalása századjától fogva, minden Század Levél-Tárjába, vitézsége érdemeit halhatatlanító leveleket rakott-bé, és egyik század a' másiknak nyújtotta, a' nyert babérok, melyek mint a' fa moha, minél tovább, annál elevenebben zöldellenek. II. Andrásnak 1217-ben költ királyi adománylevele, II. Lászlónak 1289-ben „pro meritoris Servitiis Siculorum“ adott kiváltsága, Mátyásnak a' modrai táborban 1475-ban költ királyi parancsolatja, Verbóczi 3 rész. 4. titulussa „Siculi rerum bellicarum expertissimi kifejezéssel, I-ső Rákoczi Györgynek, a'

\*) Blätter für literarische Unterhaltung. 1831.

Szamosújvári várban, 1636-ban, költ. fejedelmi levele, I. Leopold királyi levelében „Génus hominum bellicosissimum“ irt. megismerés, mind megannyi felséges férjfiás vonások az egész nemes Székely Nemzet képében, mely mester vonásokat annyi mohos századok is, porral nem lephettek-meg, és nyilván hirdetik hogy a' dicsőt, soha sem kereste a' puhaság szennyébe, ugyan is hogy vitéz fegyverével vívta-ki vagyonját, és érdemeit, kicsinbe 's ha együgyü vonásokkal is, de még is eleven rajzát lehet látni a' mai Székely vitézségnek is. Nemes Udvarhely, Anya-székben 'Siklódon, a' közelebbről múlt tavaszon, két szabad Székely közt, hajdonkori rokonaitól vér-jussal szerzett, 's annyi sok századok különböző indulatu viharjai közt, ma is békességes birtokokban megmaradt darabotska szomszéd szántó földjök borozdája felett, támadott egyenetlenségekben, és abból következett borozda jártatásban, a' két peres Székely kétséges ügyét a' falu rendes törvényszékére vivé; és köz költéségen a' hely-színére kiléptete; de megsejditvén hogy a' falu-nagyok sok fontolgatások után is ítéletjeket semmi bizonyos, hanem csak talánból szedett okokkal támogatják; nem várak-bé az ítélet kimondását, hanem bizakodva mind két részről, 's meggyőződve a' csak egy oldalon lehető igazságokról, megszólíták egymást, 's mondának egyenlő értelemmel, hogy bizonyosabb úton keressük ki igazságunkat, küzdjünk-meg;

helybe a' falu rendes törvényszékét közbírói székké kérék, 's kötések a' vala „hogy a' hol meggyőzöttetik valamely fél, azon ponton húzattassék a' közbírói-szék által minden további haladék és változás nélkül új borozda“ a' peres bajnokok egymásba ölelkezve a' kétes borozdán; szint oly eredeti tüzzel birkoztak igazságok kiküzdésire, mint-ha darabotska földjököt az első elfoglaláskor 374 után Goth, Dák vagy Gépida markokból akarták volna kivívni; majd fél órai heves küzdés után; az egyik peres bajnok szinte egy ölet birkoza 'ki szomszéd peres-feleszántó földjéből, a' melyet a' közbírói-szék a' kötés szerént nyomba elégtételbe is véve, 's a' nyertes még sem elégedve-meg nyereségével, Dullójához mene, hogy másodszeri birkozást eszközölhessen; ügyét elbeszélé, úgy a' közbírói-szék előtt tett kötést is megmondá, és azt tevé hozzája, „hogy másodszer reméli nagyobb darabot fog ki birkozni; az értelmes Dulló, a' panaszt legkevésbe sem vevé fel, hanem a' közbírói-szék előtt tett kötésen épité a' választ, „nem lévén, a' közbírói-szék előtt a' másodszeri küzdés kikötve, azt kérni a' különben is nyertesnek jusa nem lehet.“ Mely válasz után megnyugodva mene haza a' peres bajnok Járásbeli Orakulumától.